

Н. ЛОБАЧЕВ,
будурулгеде профзавилел
комитетиниң даргазы.

беш чыда, XXIV съездин
Директиваларынын төзөлү-
шөсүнө ылайык дүңдүрүш
дизинге дуугуш космос
спутниктер, автоматтыг
гаш башкарганар кораблы
дууазы-биле эртем аякты
рын узам кыдайлыг оруну
ру көрдүгөн. Бизчалы-
плагаткохотары баштай
оркуту совет зувуход—
тыя эртемнистич болган те-
пийнестич кайтканыгы
лашкынвершени дэжжэ
ажыкал деп чүеня ки-
терелтеген утпас.

Ю. НОВОКШОНОВ
(СТА-ның корреспонденти)
Москва.

СЭКП-нің XXIV съездинде чедир санын жоготкан. Парторганизация баа коллектив бургуз орткен чылдарда чорутуунан ажил-херектерини түнделни үндүрүп, оон аналанын кылды, чылдыгынан дуржулагын кылдыртып, байдык, тоску беш чыл планынын талаамы-биле СЭКП-нің XXIV съездинде Директиваларын төнделениге дүштүр боттары чача сорулгаларын тодалаң турар.

Районун партия организациян ажилчы чондарын авангарды болушаан, болушун практиктиң ажил-херектерини хамыктын мурунунда көдөз ажил-агый бүдүргөзүн хөгжүдериңни айтыр-гыларынча угандырды, ол-че кол кичегейни салып келген. СЭКП райкомунун бююларынга, пленумдарына баа актив хуралдарына бо талаамы-биле айтыргаларын чогуур өйүндө чутаалаңгы, оларга хүлөп алган шийт-пирлерин күсөлдөзүн органи-зацтап турган.

Мурундагы өрткен беш чылга деңгээрге ески беш чылда районга көдөз ажил-агыйнын нити продукциянын хемчөөлү 27 хуу көвүдө, ол-ла үдө нитинин маалым баш саны өскөн, оон продукттуг чоруу баа бөдөн. Беш чылда күрүнеге тараа садарынын планын каа-хемчилер 117,5 хуу, (лаандан ажал 1344 тонна-ны), дүктү—129,4 хуу, сүтү—14 хуу, атын—88 хуу күт-сөткөн.

Малдын продукциянын бүдүрүлгөсүн болгаш күрүнеге садарынын беш чыл планын күсөлдүр талаамы-биле «Тиле-лге» колхоза белки көргүз-үлгөсүн чедип ап, пландан ажал 60 тонна ээтти, 235 тонна сүтү, 8 тонна дүктү саткан. Ол ышкаш «Кызыл туку», «Бүрүлгө» совхозтар баа «Октябрь 14 чылы» кол-хоза бөдөн өскө-дөз ажил-агыйлар мал ажалынын та-лаамы-биле чамдык эки көргү-

КЫЛДЫНГАН ЧҮҮЛДЕРНИ ШҮГҮМЧҮЛӨКЧИ ЁЗУ-БИЛЕ ҮНӨЛӨВИШААН

агүлгөсүн чедип алган.

Каа-Хемин ажил-ишчиле-ри бо үстүндө чедипишкенин партиянын болгаш күрү-неңиз эгертиме дуалаам-чымыз чөп ажил-ишчиле, партия эге организацияла-рынча боттарынын дайымын, арга-ишчилеңиң бекитенин, аргакчы болгаш политик-тин ажилын күсөлдөзүн өт-көзүңизге чедип алган. Ылангы «Тиле-лге» колхоз-туң баштаар чери болгаш партия организациян (дара-гы эш В. Егоров, парторга-низация секретары Н. Д. Мо-гуш) чери ажилын хөгжүдүр талаамы-биле хемчегерин ар-темин чедипишкенин болгаш мурунчук дуржула-га дайнып, тодаргай байла-ды кылдыр чорутуп турар. Партия организациян чери ажилын кылтуурамын бе-диктер талаамы-биле хемчегер-ин болуучу доктаамал кон-тролюга ап, коммунистерин болгаш комсомолчуларын колхоз бүдүргөзүнүн шийт-пиринг участогунда тургу-сун, мында чакы, күсүк чери айдарынын планын чыл са-мында күсөлдү, соруугу у-решини чакып, хонжура-гы чедип санын чедипишкенин соруугу турар.

Бо ажил-агыйнын тара-жылар чери ажилын бе-дик кылтуурамын дисло-мун чаалап алган. Эрткен дөңгөзүңизге чылда ол колхоз тараан бүдүрүлгөсүн күрүнеге садарын кө-рүдөткөн дөз РСФСР-нин Министрлер Чогуулунын болгаш ВЦИСП-тин шийтин-пир

Кызыл тутуу болгаш анал-шааналын алган.

Даандырган ажил-херекти бекит харысалга-биле ме-дереп билер, күш-ажылга үлө-рер-чигең көргүзүп турар мурунчук кайгамчык кижилер районда он-оңу-биле өзүп үнгөн. Оларга «Кызыл туку» совхозта хойжу С. Миниг-оолду, «Октябрь 14 чылы» колхозта саанчы Л. Сели-мааны, «Тиле-лге» колхозта К. Кудрявцеваны, а ол ыш-каш механикаторлар Д. Дой-банны «Тиле-лге», ком-мунистер А. Никитову, «Ленинчил орук» колхозта, С. Купчааны («Бүрү» со-хозта) болгаш оон-дөз өскө-хөй-хөй шийтин тамаарыш-тыр болуп.

Эрткен беш чылдын дүргү-зүндө бистин районга ажил-агый чондарын амыдыра-нын чедипишкенин кылтуу-рамын чедипишкенин бе-диктер талаамы-биле хемчегер-ин болуучу доктаамал кон-тролюга ап, коммунистерин болгаш комсомолчуларын колхоз бүдүргөзүнүн шийт-пиринг участогунда тургу-сун, мында чакы, күсүк чери айдарынын планын чыл са-мында күсөлдү, соруугу у-решини чакып, хонжура-гы чедип санын чедипишкенин соруугу турар.

Бо ажил-агыйнын тара-жылар чери ажилын бе-дик кылтуурамын дисло-мун чаалап алган. Эрткен дөңгөзүңизге чылда ол колхоз тараан бүдүрүлгөсүн күрүнеге садарын кө-рүдөткөн дөз РСФСР-нин Министрлер Чогуулунын болгаш ВЦИСП-тин шийтин-пир

соңуздагы хуралдарына, партиянын район конфе-ренцияны партиянын принци-палдыг чутаалар болулаан.

Малдын баш санын өстүр-ерин беш чыл планын ха-ваныңдан өскөзүн район чангызын-дөз күсөлдү. Чамдык ажил-агыйларда мал башы өскөдөн, харын күдү-лаан. Төрүрү чус малга оонаштыр ап турар чаш тол-дык ээсөт: хураган 70, бы-ла 68 бооп турар. «Октябрь 30 чылы», «Коммунизмче орук» колхозтарда ол санар оон-дөз күдү. Оон аңгыда малдын өлүр, чидер чоруу ам-да хөй болуп артышкан.

Чери ажилын кылтуу-рамын, оон үнүш-дүжүктүр чо-руун билер баа механла-тор кадрларын ажилын план организациян талаамы-биле хемчегерин бисте ам-да-дык кошкан боттаңдырып турар.

Даандырган ажил-херек дөз харысалганы чамдык удуртукчулар кошмадып ту-руураңдар оларын удурт-канын ажил-агыйлар күрүне-ни план-чалып күдү өскө, кө-рүдөткөн күдү болуп таа-рылгалар баа бар. Ажилдар артаан, агаар-болдуштун бай-ламы бир дөңгөзүңиз, оларын колхоз ажил агый продукттарын ап турар де-пел аңгы-аңгы болулаар. Чингиз, өрткен чылдан районга тараан нити-биле бир га-га 10 центнер алган бол-за, «Совет Тыва» совхозта чүгөз 7,6 центнер четкен. Ол-ла үдө «Октябрь 14 чылы» колхоз бир нитен-де 1186 кг

сүтү саткан болза, а «Бүрү» совхозка ол сан 1748 кг чет-кен. «Тиле-лге» колхоз күрү-негэ эт садарын беш чыл планын ажал 56 тоннаны кигирген, а «Коммунизмче орук» колхоз 100 тонна этти чедип бербөө. Ол дег өскө-дөз чиктерин көргүзүп бо-лур. Бо дөзге хамыктын мурунда чамдык ажил-агый-ларынча удуртукчуларын баа тускай эртемчилерин харысалганы кошканга, ол черлерде партияни органи-зацтыг ажилын чедипиш-кенин кылдуу-биле таймыр-латтынар.

Амгы үдө районун партия организациялары чача беш чылдын талаамы-биле СЭКП-нің XXIV съездинин Ди-рективаларын төнөлөлүн чонга калба-биле тааныштыр-ган, планын сорулгаларын күсөлдөзүн, партиянын XXIV съездинин төлөтүп у-куурунча ажил-ишчилерин күжү мобилизастап турар. 1971 чылда каа-хемчилер кү-рүнеге 20.000 тонна тараан, 2550 тонна сүтү, 2380 тонна ээтти, 130 тонна дүктү күрү-негэ садар социалист кү-дөзүңизге алган. Ээтти, сүтү күрүнеге садарынын бери кварталда планын март 25-те күсөлдү. Эт садар планын «Октябрь 30 чылы» колхоз бо кварталда 146 хуу, «Бүрү-лгө» совхоз 130 хуу күсөлт-кеш, мурун турар. Ол ыш-каш «Тиле-лге» колхозтуң ажил-ишчилери чакып у-ку-тур көдөз ажил-агый тех-никазын септелгенин бүрүн доскан.

М. ФЕДОРОВ, СЭКП Каа-Хем райкомунун бирги секретары.

Кандыг-дөз хөтти эде-хере тыртып, изаң илир-биле баскан тутум улам аң-хөвир кирерин билер болгай бис, Е. И. Борбак-оол Кызылдың дааранылга комбинатыга асылда-ла ески чылче кирген. Бо араандык ол хөп ба-зыкчы болуп, ажилга киргенин баштайгы үелеринде-ле хөп базарынын парин аргаларын шийгээдип алган. Ынчанга Екатерина Иргитованың баскан хөвирин шы-кары эки, чогуу-ла мооң ужурунда ол мастерлерге ма-тадып, ай, квартал планын үргүтүч ажал күсөлдү келген.

Шынарлыг кылган эки ажалы дөз маңгалга бижитер, өртөкти барааннар болгаш анал шааналын ол чалгыс удаа эвес алган. Коммунист күш-ажыл бригаданын кижигүн Е. Борбак-оол өскө көрү ышкан коллективни хөй-нити ажилыга иценкейлиг кижигичерин бирээз.

ЧУРУКТА: хөп башкычы Е. Борбак-оол ажил үезинде. И. ГОЛЬЦОВТУН фотозы.

ЧАРЫШТЫН ДЭЭШТИН БЕДИДЕР

Күрүнеңиз планын оонал-далары чедипишкенин кү-сөлдөзүн бир чугула чери бола социалист чарышты ү-ре-түңдөңизге калбарты-шаан, күш-ажылды шийт-пирлерин күсөлдөзүн органи-зацтап турар. Бо талаамы-биле негеден респу-бликаның Коммунал ажил-агый министрствозунун бү-дүргөсүн багай эвес бот-таңдырып турар. Мооң ч-жизге чамдык черлерин ай-тым болур.

Улут-Хем маш үлетпир ажил-агый (директору Л. М. Башкирцев) социалист чарышты багай эвес органи-зацтап. Чектер болгаш брига-далар, ышк бөлөктөр пункту-лар тусуру тодаргай хү-дөзүңизге, социалист чарышты кижиги бургуз хаара туткан. Ол бола коллектив партия организациязынча (секретары эш Пестерев), ажилын комитетинин (дара-гы эш Билин) органи-зацтап болгаш кижигичерин мас-са политикти ажилынча көргүзүп, материалдык не-жигерин тургудууларын килчилер, кадрлар-биле ажил-дын түнөлүс болуп.

Бригада бек болгаш ышк бөлөктөр пункттарынын айл-ы-биле ажилда кылган чарыштын негеделерин квар-талдап, айлап тургускаш, оңу

коллективтерде көзүдүр ас-кан. Алган хүдөзүңизге кү-сөлдөзүн кайаң түнөзүңиз, тилеңизерге тымыр шаанал, мактады баа баш бурунгар айланып болулаар. Бо болза ажилда дүң бөзүңизге күлө эгези, а хамык укур үндүр-гөсүн шийтирерин, алган со-циалист хүдөзүңизге, амы-дыралга чедипишкенин кү-сөлдөзүн шийт органи-зацта-ары болуп.

Бүдүргөсү ооналдан бол-гаш алган хүдөзүңизге чогуур өйүндө күсөлдөзүн матери-алдыг шаанал мактал биче эвес укур-дуулаң. План-наамыктын болгаш эконо-миктиг илг беринишкени баа аргазыңиз шийтээр Улут-Хем маш үлетпир ажил-агый бюбейлиг чылда эки көргүзүлгү болган ажил-ишчилер, инженер-техниктиг ажилдакчылар 13 дугар шийт толгериңиз бааган шийт-биле 29 муң рубль-дик тымыска. Эрткен чыл-дын дөңгөзүңизге социалист хүдөзүңизге кү-сөлдөзүн талаамы-биле бекит көргүзүлгү болган дөз колхозта СЭКП обкомунун, Тыва АССР-нин Министрлер Чогуулуның болгаш облар-човулуңиз шийтин Кызыл тутун чаалап алган.

Социалист чарыштын түң-

неңиз бааган ажалга план күсөлдөзүңизге, бүдүргөсү продукциянын шымыршаан-да талаамы-биле ышк бөлө-ктөр пункттарыңиз Чери-нин (пех назалыңиз П. Ф. Ложкарев), бригадалардан Ырбанын (бригадир Д. С. Грахов) коллективтер бекит көргүзүлгү болуп, мактадыг ажилда, олар ап дирекция черинин, партия, профсоюз организацияларын тымыс-камы Кызыл тутууларын бы-жыг тутушаан. Бо чылдын баштайгы айлардан Ырба-дан 13, Черибден 6 кижиги ком-мунист күш-ажылдык ша-мыршаанга немешкен.

Улут-Хем маш үлетпир ажил-агыйнда шийт-биле 124 кижиги коммунист күш-ажылдык шамыршаан чедип алган, ол ат дөз 115 кижиги демисеңиз турар. Ком-мунист күш-ажылдык деп атты чедип алган чек, бри-гада ам бүдүргөсү көвүдөн. Чүгөз мебель фабриказын чижээлген бөзүн алырга, ышк ол атты чедип алган бек бри-гада бар. Ол ышкан коллек-тивте мергенлиг айл-ы-биле чарыш баа ү-ре-түңдөңизге кал-барты, агаа тилеңизерге «Мурунчук тракторист», «Кай-дыр бир ажилга», «Мерген-дик мастер», «Дүжүлгалыг чолаачы» дөз ышкан ат-

тарын тымысшышаан, кызыл ышкыларын шийтиндик ту-рары чачыл болган.

Чадананың чогуу-лаш раз-решин (начальник А. А. Осин, профком дарагы А. С. Ирма) коллективтерде соци-алист чарышты баа дөзүңиз органи-зацтап. Оон түнөлүс де-машта бүдүргөсү ооналдан ажал күсөлдү келген. Ком-мунист күш-ажылдык кол-лектив бек бекит атты 1 пех, 3 бригада чедип алган. Кол-лективни шийт кижигиче-ри социалист чарышты хаа-ру тутушаан, оон шийткен 70 кижиги коммунист күш-ажылдык шамыршаан. Комму-нал ажил-агый министрствозунун автотранспорт кол-лективни көргүзүлгөсүн баа өөрүчүгү. Тоску беш чылдын ийги, үшкү чылдарынын үдүлүдө ажилдап турар чо-лаачылар, тоңаралар хөй. Мындыг чиктерин өскө-дөз бүдүргөсүлөрдө көргүзүп бо-лур.

Мооң-биле кады чегесте-ри баа оон эртен болган. Ажил-агый удуртукчуларын, ылангы профсоюз органи-зацталарын чегесте ажилдаңдылаан, коллектив органи-зацтап болган кижигиче чиктерини кошкан чорутканыңдан чамдык чери

лерде социалист чарыштын дөзүңиз чамы болушаан. Мооң чижээңиз Каа-Хемин ышк ажил-агый бүдүргөсүн, Токумун коммунал ажил-агый чери, Шаган-Аргынын амырал хандырылга комби-нады, Кызылдың сүт заво-дун айланы болуп. Бо коллек-тивтерде күш-ажылдык органи-зацтап багай, бүдүргөсү про-дукциянын шымыр күдү, оон бот-үзөңиз бекит. Кадрлар-биле ажил багай, оон уламандан кижигичерин ажилдап үер-кирер чоруу хөй. Мындыг бай-дал-биле моон сонгар эте-жиз болуп.

Бо хувиңиз, чурттуң бүтү черлеринде ышкан, Тымынч коммунал ажил-агый бүдү-рүлгөсүнүн коллективтер СЭКП-нің ээлчегин XXIV съездинин төлөтүп у-куурун дөз улам орук кирген ажилдап турар. Күш-ажыл-дык бүдүргөсүлөрдө эртен чылдында 1,5 хуу билер; оон күсөлт-биле пландан ажал чылда 20 муң рубль-дин оруктаңыңиз; чылдын бү-дүргөсү ооналдан декабрь 25 бетинде, а бирги кварта-лын март 28-ге чедип күсөлдү коллектив бургуз пле-редип турар. Олар алган хү-дөзүңизге амыдыралга че-дипишкенин боттаңдырып шыдаар.

М. ЧУДУП, Чурт үлетпир болгаш коммунал хандырылга ажилда-чыларынын профсоюз обкомунун дарагы.

М. ЧУДУП, Чурт үлетпир болгаш коммунал хандырылга ажилда-чыларынын профсоюз обкомунун дарагы.

ХЫНАЛДАНЫ ШЫНАРЛЫГ ЧОРУДАР

Току районун улусчу контролёрлары улус ажил-агыйныга контролёр боттаң-дырып, мурунчук дуржула-рын негеделерин, чегесте-терин чалдырарыга партия, совет органи-зацталар болгаш ажил-агый чегесте-терин дуа-зын көргүзүп, күрүне укур-дуулаң улус ажилдарын кылгы келген.

СЭКП райкомунун, партия организацияларынча удур-тууламын районун улусчу контролёр комитети, чери чегесте-тер, постулар бү-дүргөсүлөрдө, ажил-агыйларга хыналдаларын кылгы, тү-нөлүс хуралдарына көргөш, илгезин чегесте-терин чал-дырарын хемчегерин ап ту-рар. Намгалга чуртун күш-тедиреринче, күрүне бол-гаш күш-ажылдык сагалга-чуртун бижылаарыча контролёрлар кичээлгенин са-лып, ажил-агыйны эвес, то-челгени чорутканын бойла-дып турарлар.

Мурунда чылдарда Сис-таты-Хемин күрүне аңымыр ажил-агый чегесте-терин ажил-агыйны планын дала-ларын күсөлдөзүн, каргал-ларын ажилдап келген. Район-дун улусчу контролёр комитети, Сис-таты-Хемде улусчу контролёр бөлү ажил-агый чорудууламын хыналдаларын үргүчү чорудуп, чегесте-терин чалдыр хемчегерин ап келгени-биле мурунчук ажил-агый болуп берген. Эрткен чылдын планын дала-ларын болгаш социалист хүдөзүңизге ажал боттаң-дырарга, СЭКП райкомунун, райкукумунун шийтин Кы-зыл туту-биле шаңгалган. Партиянын XXIV съездин ажитыларына чедип бирги кварталдын планын күсөлдү хүдөзүңизге алган, март 1-де 3, 6 катан ажал күсөлткен.

Күрүнеңиз аңымыр ажил-агый чегесте-терин улусчу кон-тролёр бөлүңүңиз дарагы, му-рунчук чегесте-терин ап эгелзеп бис. Автобус бургузун ийи ээлчег дүргүзүндө ажилдарын чедип алыр. Сасарыларын ажилын механизастаар...

чээлге «Социалист бүдүрүл-гө» деп теманы сагаларын башкы сагындырып кагды.

Пропандист ажилынча дуржулаңиздан чаш сөстөн чутаалап бөзүн дилээривисе, Валентин Афанасьевич мынча диди:

— Чаа теманы таймыр-лап тургаш, оон бистин бү-дүрүлгөсүн амыдыралы-биле холбап турар мен. Чижээ: бистин бүдүрүлгөсүн күш-ажылдык бүдүрүлгөсүн бекит турарыңиз дугайында тодаргай чиктерин көргүзүп турар мен. А катаптаашкын үезинде, айтыртыларын бүгү дыннакчыларга хамаарыштыр салыр. Бир дыннакчы хары-лап турда, өскөлери агаа не-мээр, мынчанга дол, ший харыларын дем-биле тургу-зуп турар бис.

Дыннакчыларын билин, ажилга практиказы аңгы-аңгы болганда, чамдык өштер теория, а чамдыктары практика талаамыг шымыр болуп-дур. Мынчанга олар бот-боттарынын харыларын немеп турар. Ылангы дыннакчылардан Га-кин, Макаров олар теория-да, практика-даа талам-биле шымыр, билин хөй тааныг, быжыг.

Берге темаларын өөрени бергенин, көргүзүчү херек-селдерин ажилдап турар мен. Мынчан дыннакчыларга со-лук-даа, билиңизге-даа бо-лур-дур.

А. ДАРЖАА.

Малчынның бир эрмени

Хүн улуг-ла бедивезе-даа, чымыс холчок. Чуга хар хүн херезинге каранты чылдыртыкта берген. Хар улам-на чымыс, сенин чыдар. Оң-биле кады хонунуң оңду улам бедир келген ышкан сагындырар. Оруктар конгус караган. Машина соодан доурап буруттаалдыр шойлуп оор.

ССР-нің Дээди Советинин депутаты Севллаба Таванын бажыныңиз чамында эртенги ажал хайымкан тур. Хөй үер бетинде чаш хураганнар эмирин турары ол.

— Ой, оодар! Шалымны кылаштыгы көрүдөр, хөй оодарлары орайдат — деп, малчын ийне хураганнарын негизге эмирбешкан, сакмаштирже алгыды.

Улут сакмашчын Сады тура:

— Виктор, дуу хойну тут! Хураганны каапкан, хаалып чоруп кагдым—дөзгө, оозу карманыңдан бичин бае үзүлдүгү ушун алган, демги оңундан каган хойну туткан, ийн холун кылаштай албае кылдыр дужал каан: «Ол-дур көрөм» дөз, өскө бир хураган өкөөрү-биле хаалып чорутуп. Хураган незин ая-ла амырап эме бедир. Сакмаш-чистерин бирээз Дамбул Мартыгир чаражы холчок, ийн дөңгөзүңиз а хураганнарын маңал келген хойга салып бедир. Ыш ол хөсүгү үени ажилдап, айтырдым:

— Хөй хураган ажаан түр сен бе?

— 35 чедип түр ийин.

— Экинчын кажым?

— База-ла ол хире.

— Суурга чуну кылдып турган силер?

— Аар-саар ажилдагы улус бис. Хөй төрүп эгээрзеге, ком-сомол комитети сакмашчистедин чорутканы бо.

Севллаба Далай-Хосева эртенги чымыштыг ажал адак-талы бөзгө, бис-биле хөвирер аргалыг болду:

— Хонусу бо айда шуну оодаттар. Ам 120 хөй то-роон, тоду шуну менди. Харын-даа он беш ийне хураган-нарым бис. Партиянын съездинге бөлөзөм—бүгү чаш малды чидирин чок алыр болур. Социалист хүдөзүңиз ап тура, чүе хойга оонаштыр чүе хураганна камаган, хөй бургузундун 3, 4 килограмм дүктү ыргытыр деп агаан улус бис, оон күсөлдөзүн чизинин чок.

Удаанда ийи аягын кижиги хаалды келди. Кирин келзе-ле, үчтүң биле холхозта комсомол комитетинин секретары, мал эччян Суртал Серот болду.

— Барык-ла хойжу бургузунде бистин аныктарымыс ду-алааңгы турар. 32 комсомолчу, 40 аныктар үнгөн чүе. Ам-даа немей аныктар бис—деп, секретар диниңиз. Малчын-биле агаан чутаалаңгы ора, эччи далажы бедир: «Че, оодар, мензө дуалажыңар. Хойга тарымышын кылыр херек...»

Хураган кажазыңдан үнгөш, чангыккан аялы-биле одар-же шуужуту. Хүн ээрзөсү берген. Депутат малчын-ны ажалчы хүнүнүн бир өртөн мыңаар өртөн.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

Тес-Хем район, «Аж-Эрик» колхоз.

Кажан келирил?

Балгазында көдөз ажил-агыйнын проф-техникумунин коллектив лекция, бе-седа дыңнарынга улуг сонугурагдыг. Суббота болгаш воскресение хүннерин училениңиз сургуулары халас эрткир-бес. Дыштангыл нежзелерин, концерт көргүзүр органи-зацтап, чок болза лек-ция, беседаларын дыңап турар.

СЭКП обкомунун болгаш партия рай-

комунун ажилданчылары А. Емельянов, А. Алдын-оол баа эми А. Момбулдинын биске номчуп берген лекцияларын конгус солун болган. Ылчаналык районун суд, прокуратура болгаш шагдаа органи-зацталар ажилдакчылары лекция номчуп бээр дугайында бистин дилээсти хандырып бербейн турары хомандыгы.

И. ЧУЧЕВ.

Кичээлден репортаж

АЖЫК ЧУГАА

гаж өскө-даа улуг чаартыла-лар болур.

Бистин чурттуң амгы ү-чаданың шымыр хөгжү-дөз, коммунист тургузуш-кунуң ондур-чаагай план-нары кижиги бургузун сепки-лааңгы хайныктырып турар. Мынчанга дыннакчыларын аңаа сонугурагы улуг.

— Бистин бүдүрүлгөсү чүе болуру?—деп, бир ды-ннакчы айтырды.

— Чаа маркалыг машина-лар немезир. Күш-ажылдык бүдүрүлгөсүн бекитеринин

— Аазаан бекитеринин, алган хүдөзүңизге хуусаа бетинде күсөлдөзүн чедип алыр дөз ажилдап турарымын, аңаа салымшыккан кайдыгы деп чүвени хүнүн түнөп, оон хыналдамын кы-лып турар бис—деп, Кызыл-дың алгы заводунуң улуг экономист Валентина Мар-ковна Прохорова чутаалады. Заводтун дөңгөзүңизге бри-гадаарын ажилын со-нуургаарымын ийик даа-

хөмчегерин ап эгелзеп бис. Автобус бургузун ийи ээлчег дүргүзүндө ажилдарын чедип алыр. Сасарыларын ажилын механизастаар...

хавын даарап, чартык айда беш муң хире чугула ба-рааны берген.

Ийик даарап пех мурун-чы болуп, бо хувиңизге кө-дүрүлгөсүн ажилдап турар. Оон-биле бир дөңгөзүңиз Вар-лара Демьянова Маркованын бригаданы эки шымырлыг хол

(Бистин корр.).

Парлалга
нептередик-
чилеринин
сорулгасы

УЛЬЯНОВСК. (СЭТА). Эрткен беш чыл дургузуда бештиң солунарымыс тиражи 40 хуу, а журналдарымыс—80 хуу өскөн. «Союзпечать» аймак-адамчыларын Ульяновскиге болуп эрткен Бүгү-Россия чөйүзү хуралында ол санын алап турган. Оң наркыкчылар эрткен беш чылда ботарымыс аймактын түнелдерин үндүрүп, паралага нептередикчилеринин мурнууда боттук сорулгаларын айткан.

ССРЭ-нин харылааа министри ораакчылар Д. И. Манаскелден ол чөйүзү хуралда түнелдин чуталган ботун СЭТА-ны корреспондентин Б. Бабюк дилген.

— СЭП-инин XXIV съездинин Директива-ларынын төлөвилерин баурап паралаган үндүрүп улам көбүдөр деп айткан. Адаа хобаштыр «Союзпечать» аймакчыларын мурнууда улут болгаш харысалгалык сорулгалар туруп турар. Паралага нептередикчилер аймактааган эркен шыгыс аймактын киришкен чутал-лаар черек. 1971 чылда паралага чыгалганын чедип-кир-кир чурткан. Эрткен чылдымдан 10 миллион эк-земпляр кой солунары бол-гаш журналдарын чыгарткан. «Правда», «Известия», «Сельская жизнь», «Комсомольская правда», «Труд», «Литературная газета» солунарын, республикалар болгаш абас-тар солунарын кой нуруу-нуу чыгачкыларын саны дына көздүрөн. Беш чыл дургузуда партия журнал-дарынын тиражи 2 миллион-га өскөн.

Солун, журналдарга херек-селдин көдө чөйүзү дына улутканын демдегдээр өөр-үнүч. Ычканга ам бир муң көдө чуртталгалар-ла бир муң амыс солунар бол-гаш журналдар оонамын ту-рар аларган. Тускай көдө амыс-агы журналдарын ча-гыдары барын 2 катан өскөн.

Эки турун кайтамчытык дуулаагылар — кой-ни-тинин нептередикчилер «Союз-печать» аймакчыларынга улут дуузын көргүзүп турар. Бо хүнерде олар 1,5 милли-он чедир санаттын туруп.

Биске бижип турары

Бөдүүн ишчилер

Улут-Хемнин Чодураа суурда ортукмак школа бар. Ында кой-ле уруугар өөр-өни туруп. Башкылар кол-лектив уруугарын өөр-өд-диге-нижизилерин дөш сагып салган. Шыныда школа иштин ары-шөвөр туруугарына, уруугарын корум-турууну хайгаара-рына амысчылар база роолдуг болган. Мен маңаа ук школада бөдүүн амыс-чи-чилер дугайында чутал-лаа койган. Кызылгана тек-ниги амысчылар. Наранас, оң амысчы ишти, школада таңымды Амар-оол оларын

Көдээниң мурнакчы кижилери

АДАЗЫНЫҢ САЛГАЛДЫГ ОҒЛУ

Таңды районда «Коммунизмниң херек» колхозун амыс койжуу коммунист Монгуш Аздай-оолду мыда чон адазы-нын салгалдыг огу» деп чуталаагып турары аңаа өскөн. Оң адазы Монгуш Баян-оол кой амысчыла байлак дуржу-галыг малчын чораян. Тываның төөтү-зүнге алдар-сурагыл Суг-Бажы (амгы Кочетово) суурга 1938 чылда тургусту-ган колхозка ол кирген, 250 баш койу надарын эгелзөөн.

Колхозтун кой амысчын хөгжүдөр, оң баш санын өстүрер херекке ол малчын 30 амыс чыл иштинде доктаамал амыс-дап келген. Амыс үдө «Коммунизмниң херек» колхозтун огулгалык улут үлүг-хууну кирип турар мыда кой амыс-чын өзө Монгуш Баян-оолдун надарын эгелзөөн кодаа коу болуп турарын чон чуталаагып, колхоз баштаар чөйү-дегелген турар.

Ур чыдарыны иштинде кой амысчыга улут дуржулгалы койжуну улут огу Монгуш Аздай-оол бичининде школага өөрөнип турган, дыштанылгалында ала-незине дуулаагып, кой малды надарын, ажаарыга чачгып өөрөни берген.

М. Аздай-оол 1960 чылда шериг ал-банын халамын келген дораян төрөзү колхозунга кодаа хураган малдан, адазы-нын амысчыла, улут үлүг-хууну кири-кен. Амысчыга ол өскөндө, бергенге торубас амыс коммунист Аздай-оолга 1965 чылда колхоз баштаар чөйү-түрү кой надарын сүмөзөн. Биченден ту-ра адазынын дуржулгалы өөрөнип, соолук дөрт чылда кой малдан, практик дуржулгалы аларган койжуну амысчы улам шуудан, төрүр койжуну чаш төлү менди ап, чыл бүрдө койун баш санын өстүрүп келген. Төрүр чыл койга оонаштыр кодууду 100-тен кой хураганын чыл бүрдө ап келген.

Эрткен жылда чылда малчын тө-рүр 100 койга оонаштыр 112 хураганын, кой бүртүзүндө 2,8 кг дүктү ап, респу-бликада дөре көргүзүлүп койжуну бирөөн болган, а колхозтун койжуну-

нын аразында социалисттик чарышка ба-за бир тилекчи бооп үнгөн, 18 хураган-нын немедө төлөйгө алган.

Монгуштарын өг-бүзүнүн чыл бү-рүдө бо эки нөртүгүлери чедип ап кел-генге өг-бүзүнүн херекке ээси Мон-гуш Коч-кыстың өрес-кеңеэ күш-амыс-чынын амыс улут дөреин демдегдээр чо-гуур.

Боттарынын оонашкан харысалгалыг амысчыдан аңгыда, олар кой-ни-тинин амысчылыгына база иденкейлиг кирип турар. Малчылар ортузунга тайылбыр амысчы чорудар, кой-ни-тинин корум-турууну быжык тударыга дуулаагып таалаа-биле партияны даагаларыт. Малчын кижилер болупуң политикаг бол-гаш зооветеринардыг билин бедилер дөш орадажып учурайт. Монгуштар бот-өөрөдиге-биле билин үргүзүп бедил ап турар. М. Аздай-оол кой амысчы-ла бирги класс мергендил чедип алган, ол дөш ай санында малчынын кырына 30 хуу немедден ап турар. М. Аздай-оол 1966 чылда ССРЭ-нин улус амыс-чы чедип-киришкен дөштөгөнгө чораян. М. Коч-кыс 1970 чылда турсын пушка-биле солун-чөйүзү көрүп чо-раян.

Эрткен чымын бо малчын өг-бүзө бо-дугу күтүп-биле 16 тонна сизини белет-кеп алган. Ам үдө оларын ажаадала-зында 624 баш төрүр койлар кыпты хур амыс турар. Кыштага мал чөйүзүн курамыры четкир, бар. Мартта 20-ден солгаар кой оонашканын эгелзөө. Бо чутулаагы малчылар мык белетке-лип турар.

Амык малчынын күш-амысчы Совет күрүне бедил-биле үнөлөп көрүп турар. М. Аздай-оол — «Хуудулуңдун демдөө» орденниң болгаш Юбилей медалынын эдилекчиси. ВЛКСМ ТК 1965 чылда аңаа «Бүдүрүлгениң амык мурнакчы» деп демдекти тыгызкан. Оң бажынын ханавында шилдиг рамада хуудуң, шаңал бижиктер 10 чедир бар.

О. СИРИН-ООЛ.

ЧҮГЕ ТҮҢНӨЛ ЧОК БОЛГАНЫЛ?

Чуртка механизатор кадр-ларын чыл бүрдө немей бе-леткеп турары өөрүнчүт. Улут-Хем районун Чодураа болгаш Ары-Бажы суурла-рына Балгазында № 11 профтехучилищениң база бир салбырын амысчылган. Чыгыс «Чодураа» суурда беш 30 кижилер өөрөнип турар. Олар келер үеги механизаторлары болурулар.

Күзөл чыл диге, өөрөдиге программазын дооскаш, өөр-өдигениң шынырын тынаан

соонда кижилерге чогуур шындыгыны тыныс болуп. Маңаа түннөл чок болган бир таварылганы чуталаагып тур мен. Кызылдың № 3 профтех-училищениң бир салбыры «Күш-ажылдыг хосту» со-вохозтун Торгалыг суурунга 1969—70 өөрөдиге чынында амысчылган турган. Аңаа Торга-лыг, Эйлиг-Хем, Чодураа суурлардан 35 кире аныктар өөрөнгөн.

Ол курстун түннели чү-дө болган. Аңаа өөрөнип

С. СЕДИП.

те амысчыл план баураа чо-рудуп турар. Яңы-бүрү со-лун чүдүлөр кой. Амысчыл амыс-чыл кылырлар уруу-лар хандыкчылыг. Эр-Хан-лак сүт-бараан формазына оюн, концерт көргүзүп, сал-чыларга дуулаагып турар бис. Хоочунар болган амыс-чыл мурнакчылар солун кижилер-биле учуражыла-лар эрпип турар.

Бистин интернадымыска уруугарын төртүтүгөн ху-нун база демдегелеп турар. Бай-Тайга район.

С. КУЖУГЕТ.

Хадыңчылардан
дора бис бе?

А. БЯНМАА.

Тарлаг суурда дөштөм клуб бар. Маңаа аныктарын оюн-тоглаам, солун кеңеелер черле дынала-зын кижилер кайгаар. Култу-ранын одаан чөп амысчыл, аңаа дыштанылгалы бир я-мыс организаастарын чүгө бодаабыл? Клубту холга аларын аныктардан дилек-седим.

Чоюкта чаш бистид суурга «Хадык» колхозтун анык-та-

Эш-өөрүнүн сагыш човааш-кыны, байыр чедириникин кижиниң сеткилин өөртүр. Чоюкта чаш Ленин орден-ниң эдилекчиси Салчак Дүү-Дарый болган маадыр не Салчак Седип-биле учура-жыла эркен. Олар биске солун чүдүлдерин чуталап берген. Аңаа харын кылдыр солун концертти көргүскөн бис.

С. КУЖУГЕТ.

Бай-Тайга район.

М. КУРТУГАЙ.

Бий-Хем район.

Демдегел
60 ХҮННЕРДЕ

Индий-Кыдаттың фронтуларында

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Лаостун деискэриңче шуртуп кирген сайгон шериглерин арктик солдаттары патриотчу күштериниң согушкунунары-га таварышкан, амы-тынын артарын орадашканын, кар-рак-кулак чок дөшөп үзүп турар. Америк ужал чүдү оларын амы-тынын камга-лаар дөш кызыл-шудури орадажып турар. Америк агентилердин дыннатка-ны-биле алырга, АКШ-тын вертолёттары интервен-тилериниң антиамериканы таварышкан отрядтарын Мур-нуу Вьетнамче дөш «чайла-гыч үндүрери-биле» хууде чүс-чүс ужудушкуну кы-лып турар.

«Сайгондун солдаттары вер-толёттардан бар-ла шаа-биле халыктангып турар». «Бар турар бүгү вертолёттары ба-рык шуртузун камгалал хем-чеглерин чорударыга мобилизаастаа—индиг улут эге-лер-биле Нью-Йорктун солун-нары Лаоска халдан кирген болган аңаа надыр-дошук антиамериканы таварыш-кан интервентилериниң дөш чоруп турар дугайы дын-наткан. Беш хун дургузуда америк вертолёттар Лаоста туктушкуну бар, олар чөйү-терлер биле Мурнуу Вьетна-мда Кхесань базанын аразы-га соксап чокка учууду, ко-рум-турум чок дөшөп олаан сайгон солдаттарын аралгы-ла болза койу үндүрүп амы-рын орадажып турар деп,

«Нью-Йорк таймс» болушун корреспондентка Петере бижэе. Америк вертолёт көстүп кел-ип бизке-ле чалга шериг-лериниң отрядтары олае кар-рак-кулак чок маңаажыр бол-ган вертолётке мурун бол-лашкан, сымаралышкан ту-рар.

Мурнуу-Вьетнам солдаттары-нын вертолёттун хуудар шассианден, чалдан тутту-нуп алган, агаарже көдүрүп үзүп турарынын кой санын камдыктары дыка бедикке вертолёт учуудун чорда хал-бактанган шассиден салды-ган, чөргө чуруудур дүжүп турар.

«Нью-Йорк дейли ньюс» солун Лаостан интервен-тилериниң карак-кулак чок дөш чоруп турарынын дуга-йым херекчилеэн чурктарын паралаан. Ол чурктарын би-роозинде — вертолёттун ка-бинетинде олут чедипсес болганда хуудар шассиден халыктангып алган мурнуу-Вьетнам солдат. Намга аркти-лерия баазаанын чогууда вертолёттар хонар шөвче па-триоттарын салып үндүргө-канын чыгачкыларын кы-зылдан корум-туруткан, ка-рин-чүлүк чок Кхесань чалга шериглериниң солдаттарын ба-за бир чуртукка көргүскөн.

«Нью-Йорк таймс» солун-дун дыннатканындан били-дигени-биле алырга, Лаоска халдан сайгон шериглериниң 21 муң солдатын аңаа мыда 9 муң кире арктик, олар баа-ла патриоттарын сок-сап чок күштү согушкуну-нарыга таварышкан. Турар. Ычканга сайгон интервен-тилериниң дөш чоруп турарын «чуртукчан аткаарлаш-кы»-дыр деп буюредирин «Ак бажынын тускай төлө-лекчилери үргүзүлөп турар деп, солун айткан.

ХАНОЙ. (СЭТА). Бандот деискэриңде дайынның ту-ружуче Лаостун Улусту-хосталга армиянын күш-териниң март 20-де халдан дугайында немедө медөлер-ин Кассан Патер-лао (KIP) агентилеги дыннаткан. Ол ту-чушкунунарга лаос патриот-тар 200 кире шериг машина-зы, кодууду танкыларын, бронетранспортерларын уу-ткан болган хууаан алган, 80 амыс вертолёттук дүжүр-кан, дайыннын кой санын шериг херекселери сандан ү-дүргөн.

Дөрт хун дургузуда, март 17-ден 20-ге чедир, 660 бедик-тиң деискэриңде болган ту-ла-чушкунунарга Лаостун Улус-чу-хосталга армиян Сайгон-дун буюн чартык муң амыс солдатын кыскалдан үндү-ргөн, 90 вертолёт, самолёт дүжүр аткан, 450 үгөр-боо-ну хууаан алган.

Параланың хосталга аге-нтилериниң дыннатканы-биле алырга, март 18-тен 20-ге чедир үдө хосталганын Улусту чөйүзү күштериниң арти-

Агрессорну
деткип турар

ВАШИНГТОН. (СЭТА). На-ральный даштык херектер министри А. Эбан АКШ-га «албап учуруда аяас» аян-чорук кылып чоруп турар. Күрүс секретары У. Ро-джер болган национал амык чон чорук талаа-биле пре-зидентиң тускай дуулаа-чызы Г. Киссинджер оуу хуудан алганар. Эбан АКШ-тын күрүс секретары-биле болупуң чуталаагып кы-зылгана сеткил ханганын илереткен. Ириктиң мис-сиязына удуу хөдөмниши-нори совосадырыча алба-дар дөш Каттышка Ш таттар Тель-Авивке «айышкын кылар» дуга-йында америк паралага үгөн медегел шуут шки аяас чүзү-дүр деп ол буруу шапка.

Аңаа болган паралага конференцияныга нарань министр Тель-Авивтиң араб чурттар талаа-биле аяас-сыйгыт бодааларын баа на-пал амыс-биле бадмаш, Аямыс чон чорук Чөүдө-ниң резолюцияның нөүдө-рин Израильде илерет турар дөдөйгениң кой-ни-тинин тооп көрбөс чоруп илерет-кен.

1967 чылдын июль айга чедир турган кызылгана болупуң шериглериниң өмөт-тигени араб деискэриңде аткаар тыртас деп Эбан ме-дегелзөө. «Шаванка кызы-гаарже бисти черле дөдө-гөлдүп шыдаас» деп ол чу-талаан.

Вашингтонче бар чыда орук ара Эбан Нью-Йоркка дөктааган, соносич орпа-нацияларын тургускан шай-лаагымызга олурткан, Изра-ильде ам-даа 35 миллион долларын дор-дорул тысы-рынын дугайында буюредил-гени олардан алган. Чагы-рыкчы республиканың пар-тияның удуруткуч амыс-чыларын бирээп Нью-Йорк штаттың губернатору Рокфеллер ол шайлаагага чүгө чуталаан: «Бистер си-лерин дөдөсисилерге на-жы-даа силерниң талаа-дар бис»—дээн.

Оң-биле чөргөшөрт Изра-ильди Вашингтондун кызы-гаар чок деткип турарыга таарышмас санын-сеткил АКШ-та тылтып турар алар-ган. Чизеэ, «Уол-стрит джорнал» солун бөдүүн чүгүдөгө Израильдиң полити-каын кылгаар чокка дет-кип турарыга удуулаагыш-кыны илереткен.

ИКП-нин кыйгыры

ДЕЛИ. (СЭТА). Америк аг-рессияның халлаашканына таварыш турар Вьетнамды, Камбоджаны, Лаостун улус-тары-биле аяас-сеткил каттыш-тарынын калбак кампаны-зын «Индий-Кыдаттан холун ырат!» деп кыйгырынын ада-биле эрттеринче чур-тун кой-ни-тинин Индиянын Коммунисттик партияны кый-гырган.

Делегейниң ол деискэри-нде америк аг-шериниң аг-рессия чүгөдигиникин шынгыны-биле буруу шап, Мурнуу-Чөөн Азиядан америк

шыныш чок улутуна болган чаазаанга баш байыр чедир-тү» деп резолюция демде-гелзөө.

Апрельдин 2-ни Мурнуу-Чөөн Азияны улустары-биле эл-сөтала каттыштарынын хуну кылдыр демдегелзөөн болган ол хун Индий-Кыдатта америк агрессияга удуула-нышканын массалыг ми-тингилерин болгаш чыскаа-ларын эрттеринче партия-ның бүгү эге организацла-рын болгаш чуртун калбак кой-ни-тинин Индиянын Ком-мунисттик партиянын Топ Күүсекчи Комитети кыйгыр-ган.

Япониянын КП ТК-зында
парлалга конференциязы

ТОКИО. (СЭТА). Япониянын Коммуни-сттик партиянын Топ Комитетинин Президиумунуң Доктаамал бюрозуун кенигуну Т. Нисидзава Япониянын Коммунисттик партиянын Топ Комитетинге болган парлалга конференцияныга чүгө чуталаан. Ол Совет Зелелиниң Комму-нисттик партиянын төлзөлдөрү-биле чу-галлаанышкынарга Япониянын Компар-тиянын төлзөлдөрүн баштап чораян. Т. Нисидзава чугаллаанышкынарын түнелдерин дугайын дыннаткан, Япо-ниянын Коммунисттик партиянын Топ Комитетинин Президиумунуң Доктаамал бюрозу төлзөлдөрүн эеп чыны изириниң мурнууда болган хуралына СЭП-нин ча-

далгазын хүлээп алгаш, Япониянын Ком-мунисттик партиянын төлзөлдөрүн СЭП-нин XXIV съездине чорудар деп шит-пилерин медегелзэн. Нисидзава журна-листтериниң айтырылгарына харылааш, ийи партияларын аразыга эп-найырап-чы харылааларын улам калбарыныга Япониянын Коммунисттик партиянын белегин демдегелзэн.

Совет Зелелиниң Коммунисттик пар-тияны-биле Япониянын Коммунисттик пар-тиянын төлзөлдөрүн аразында кады кылган медегелин Япониянын Коммуни-сттик партиянын Топ Комитетиниң орга-ны «Анахата» солун бирги арнында долу-зу-биле парлаан.

Турциянын чаа
премьер-министри

АНКАРА. (СЭТА). Турция республиканың президентин Диевлет Сувай премьер-министриниң албан хүлээлгени-ге Нихат Эрмин томулаан. Ол дугайын аватолыкын на-формация агентилеги ды-наткан.

Нихат Эрмин 1912 чылда то-руттугөн. Ол — делегей эрге-лериян профессор, 1945 чылдан эгелзөө Национал па-латаның депутат. Улустар аразынын чүзү-бүрү чутала-нышкынарына турк тө-

ТБЧ-нин медеглели

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). «Апартеиде удуу деискэдиң Бү-гү-делегей хуу» март 21-де эрттери-биле холбаштыр Тайбынын Бүгү делегей Чөүдөли медегел кылган. Намбиянын удууу хостары дөш, Португалиянын тер-гиделиниң алаада турар деискэриңге колоннадын ла-йыны соксадыр дөш деискэди улам күштедирерине чөйүзү боттук чөйүзү деискэриңге, шынны чорук болган хосталга дөш деискэриңге Тайбынын Бүгү де-легей Чөүдөли кылган.

Мурнуу Африкага бө-чөсөн бөзүн соксадыр, Мурнуу Африкага-биле бот харылааларын үсерип, Мурнуу Африка-га бар болган Мурнуу Африкадан көрү бот солдаттары болган судавораны Сузан орталык таварынын чөй-шөремени пөзгөрү ортокко чутула деп Тайбынын Бүгү-делегей Чөүдөли санап турар. Африканың Национал кон-грессиң удуулааны-биле чоруп турар хосталга дөш шим-чөшпөгө моральдыг, политиктиң болгаш материалдыг ду-ааламын көргүзери чутула деп медегелде айтпн турар.

Дерээженнин Соргааралы

„Чоргаарал“ деп ийги незектен

Улегерлиг станциянын саанчызы

(Тоску эгеден үзүндү)

(Эгеиз № 68, 69 «Шыда»).

Бода малдын эгипер чо-
руу, илалыгы сүткүр болу-
рун Тыванын агаар-бойду-
зуга таарыштыр өсүргөндө,
чүс-чүс чылда малчы арат-
тардын кылым келген тур-
куламына үлөшкөн даяр-
доруна совет эртемдери Ру-
бов билген, ол бурунгу арга-
ны болгучу чаа дуржулга-
мына көчүргөдиги аныктай-
берген. Тыва ийнеке, чер
сыктарында алгыда не-
медде чөм берип турган,
шамын дөрт эгиздиге оң
турар кайнаамаз эки туткан,
база олардыр, дыштан-
дар, сугтар, саар шагын
илалыгы сагын аялдарыны
Виктор Викторович боду-
жарында негээр турган. Бир
негек илалар үскөн тыва
инектерин Кулча саап тур-
ган. Тывалар хой, өшкү-
үргүчү кадарып чорбаан,
инекти туду кадарып чорбаан
болгаш илалык ийлаан, баш-

леп тыпкан, чезеинге ба-
лаз каар. Саар инектин ээр-
ууче бараанша илал, боду
маван оор. Илалдар чаш
шаг эрте бээр, оң эң эки ол-
камы болза өт экан кадай ил-
алыгы кадарып кааа аары,
эзегей, курут, чөпкөз, са-
наа болуу, илаларга алдар
ет, шаңда-халыа херожеи
илалыгы турбаан болгаш ту-
рун-даа көрбөс. Кыкым бол-
за инекти кайнаамаз хонду-
рар, эртен кайнаамаз аяк-
каш, оларынче сүтүрер, оң
соонда кайнаа илалык курга-
лап аштар. Улуг хар чап,
эрти оңдо тугуу келген болза,
база бир кыштакка көжөр,
мачан тояп турда, хар ата
бээр. Часын илалык тугуу деп
барганда оңу үргүчү кара-
таар— оңу колдууда өгүчү
херожеи эки таарыштыр;
алдыг уруг-дарында эл-
чештирп кадарып. Часын
илалык баялаптарга, өт илалы
амырааны ол— херожеинин
уран холу хууч долдуу та-
рактай бээр. Төвө-Халта Уле-

герлиг станция тургусту-
маан чүвө болза, ол та чөмө
чымын хун эдери, чыл ил-
алык кадарып аялган, чыл
иштинде бодурун чы-
мын хун эдери чымын чо-
руу ийлаан.

Улегерлиг станциянын
саанчызы аялган— Кул-
чанын чоргааралы ады бол-
гаш херо боду берген. Чыл-
гы саалданы алды, чеди, сес,
тос айларда чорудуп турган.
Оң кол-ла чүвө—саан тур-
ар инектеринин хун чүрү-
мү илалыгы сагынды тур-
ган. Илалык чүрүмү Кулча

тор Викторич баяны тай-
ган.

Бистин Улегерлиг ста-
нциянын чыл чөмө баш
инек, ийи чүс эдери беш
чымын ма, ийи чүс эдери
баш хой болгаш чөмө баш
хире өшкү бар дээр-дир.
Олардан сагын сүтү, олар-
нын чаш толун чөмө де-
лени азыраар чүвө бе? Чөмө
чүл бо, деңиз чокка мал азы-
рап болбас апарган шаг бе?—
дээр, Кулча хулумзүрүп каан.

— Кулча, динча даан, са-
рымчыны. Мен чүлө боду-
маан аялган аялган, чыл
иштинде бодурун чымын
хун эдери чымын чөмө
болза, оң даарта кичинин
кымыр, көөр чурттаар үзүн
баш удур тывары болга. Ил-
чанын бистер моон сонгар
араттар кайнаамаз аялдар
болза, улуг дүжүт алырын,
оранын эгизиниме баялаан
чөп аялдары, мал болгаш
чөп аялдары болбашында
чөдүр болурун дээрине
дуу кадар— дээр, ийнеке
кымын турар болга бис. Чүл-
ла ийи мал дутайын чүл-
ла көрөй. Ийнеки үргүчү
тургуу азыраар, таарыш-
тыр чөп аялдары турган,
аралаштыр азыраар аялдары
хынаа турар бис.

— Ойт, адырам, тургуу
азыраар деп чүвө боор?
— Ол дутайын соонла чүл-
галар болган мен. Ча, ам
илалар дээр, оң долчу ул-
камы илалык. Шагын дөрт
эгиздиге, илалыгы харагы
болгаш соок турда, ийнеке си-
ген, сула каан берип турган,
чымын кайнаа илалык тургу-
у азыраар, оңу илалык ка-
лаштырар. — Кулча алаа до-
рааа удурларын чакшып, хон-
дуген соккан. Кезек үдө
Виктор Викторовичини шуру
тылааар аларымын пат най-
ган, алаангы олтурган.

— Хей чүлө!—депкен, Кул-
ча дүргө-не ирар чоругу

дай берген.
— Ол чүл дээр оң—деп,
Рубов кайгай берген.
— Тыва ийи кайнаа-
малын тургуу азыраар чор-
баан чүвө.
— Кезинде баргаш, дон-
дору дээр, хунуң бир ке-
кинде тургуу азыраар
саар инектер бо чөмө бар
апаар. Ам дээрде кайды-
да малды чер олардыр.
Илаларга кайнаамаз олар-
дыр болза, сүдү сүткүр, эди
эзтир дээрин бистин дур-
жуламын көргүзүп эгелей
берген. Бодаа көрдө, Кул-
ча! Бис келген чымын-
да бир тыва ийи улуг-ла дээр
беш чүс литр сүтү бир чы-
мын бээр турган. Бистин та-
арыштыр кадарып, саар турар
тылааа уксаалык ийи чы-
мын алды чүс чөдүр литр сүт
бээр апарган, ол дээрде чөмө
пымбай чөдүшкөн-дир.

— Силерин мен улуг эр-
теден деп болаан мен. Хей
илалык силер, тыва ийи-
кери бастаар дөшт кел-
генин бастаар берген.

Бичан маанар, Кулча.
Соора улаан болбас. Бир чы-
мын ийи муң литр сүтү саан
ап болур. Илаларга ол-
ла инекти кымын хондулуг те-
меле чөмөргө болза, бир чы-
мын хара-даа ийи муң беш
чөмө улуг муң литр чөдүр
сүтү берип шыдаар. Мен тыва
илалык чөмө бастаар мен.
Тыванын кадыг-дошкун агаар-
байдузуга дадыккан ийи-
кери симменталь уксаамы
халыктарыра болза, олар-
гай болур, мырмачай чаа
улуг адурун ап болуру!—
деп, Виктор Викторович Ру-
бов кайнаамаз чөп улуска
чугалаамаз бодулар Кулчага
чугалаан.

Монгуш КЕНИН-ЛОПСАН

«Симменталь уксаа» деп
сас динчаан, Кулча бичан
эгеленген берген, оң соонда
эргек-барган дөштү са-
гып олтурган. Бир хуңу, та-
кайы чөмө чүвө, чүл-ла
болза Совет Улусындагы үр-
лит буга эгеленген. Илалы
Төвө-Халтаа феодалдарын
халыкын алган ийи малдын
тергилерини үскөн, куруе-
ниң аял-алыг чөмө кымын
каан турган. Ол буганын
адын Шой-Херек дээр, ук
шолалык тывалыгы болза
уткалыг болдурун ийи. Ол буга
эмин эртерг улуг, хероон
ууп албас амытан болган.
Таптыг-ла ийи чыл дургу-
аанда ол Шой-Херек дөстү-
нөн келген болгаш ол кай-
наа чөп аялдарын орта
билер зоотехник илалык чөк
турган. «Ийи боорга, аксы-
га ситек сүтүрүп чир дин-
тиг туулу. Чаа боорга, үйгү
халы куугуру» деп каргаты-
рар апарган. Хондуг чөдөр
тылгыч үнөр таарыштыр
турар. «Буга муң муңуң,
бугуң оңу отчуң» деп улегер
чугалаан халы улаа чирте-
дир чугалаанша эргекер Вик-
тор Викторович таарыштыр
берген. Оларын чымын, ийи-
кери дөг, келергег улуг, май-
чан халыкты, илалык буганы
ак таа дөштө баглан каан
турган. Машина көкөр кө-
рүгү чүдү чонган эрлерин
баалдары чымын соода
ак-ак чааа халыкты илалы-
кыраар эгеленген ужу-
туу тургулаамаз.

— Бо буганы чүгө баг-
лап алдырар, оолдар!—деп, Ру-
бов эгеленген берген.

— Ук шаанда Саан арты-
дан үрелгит буга дээр, сөө-
тү эгеленген чүвө. Ажык чөк
амаан-дир. Хара-даа ор-
тоон ажык чөмөчкөн боор,
Динтиг тауруту чөмө амы-

раар боор оңу. Хероон ууп
албас, шүлөң амытан-дир
оң—деп, улугуң улугу Дем-
бид кылчалан.

— Ол чүл дээр оң боор—
деп, Виктор Викторович алаң
кайгай берген.

Оюу-башта, шоодуг-кымы-
рмак чүвө чугалаар дээр,
алды эмин тоол-домак илар
дээр, аадынаар айт дег,
амырай бээр Дембид таары-
чалык чылдак тырттыр кел-
генине амырай берген.

— Чудангы буга-дир ийи.
Та хероон ууп албас чүвө, та
азымал чүвө. Сураан дын-
наага, силерин улуг эртем-
ден кийи диктир-дир. Шой-
Херек кыраан боор, оңу ча-
лыктандылар эм-дан бар
бе?—депкен, Дембид караан
сыгыртын көргүзөт, хонду-
гуу кара сөгөл салып сый-
гылаан.

«Бо-даа чугалаар чүвөгө
амырай бээр амытан-дир. Бо
контуг тоолту ашак бир
хөткөп эгелен, бо дамык
оолдар оңу динчаан, ала-
нык олутураар. Машина,
терге көкөр көрүгү айт-
кан хуусаала туттунмай
баар деп, Виктор Виктор-
ович шынчын-мынчын боду-
лаан.

— Бо контуг ак уксаалык
буга-дир—депкен, мыды
чөдө берген.

— Чок, ийи чыл иштинде
ажык чөккө турду. Соодада
чөмө чөмө чөмө. Көйтүг
тукаа илалык эдиги чы-
наа, согар деп тур бис.

— Сонсар, Бо буганын
үзүн алыр тусурай арта бар
—дээр, халык эрлер Виктор
Викторовичине көрү-
бергелер. Дембид тура ха-
лаан, Шой-Херекти адырып
салынаа.

ХОККЕЙЖИЛЕРНИН ЧЕДИНШКИНИ

«Сүт-Хөл» совхозун төвүндө болгаш салбырларында хон-
кейге ойнарарга ийи, мергежилдик кичилер сөөгү үдө
көзүлдү. Оңу улам негелердин соода-биле чайгаар бүт-
көн доштары айткан, шөлдери тургусулаан. Ында шко-
лачылардан эгеленг улуг кичилерге чөдүр туустар мас-
сады-биле ойнар турар.

Школа, салбыр бүрүндө элден каш команда бар.
Олар бот-боттарынын аразында өт хуузуңуң учурашты-
ларын доктаамал чорудуп келген. Оңу барымдаалаан, сал-
бырлар аразында хоккей талаа-биле тикелчек командага
тыксыр кубокту тургускан. Ол шаңалды Бора-Тайганын
спортчулары алган.

Районга болгаш республикага илалык хоккей маргы-
даларында кичилери-биле совхозтун чымын команданын
тургускан. Оңу кичилерин мергежилдик доктаамал бед-
диги, бөтөй өсө түнөөлөрин сөөгү үдө чөдүр ап келген.

Республиканын «Урожай» айт тура спорт илалыктын
доктоолар болгаш совхозтар аразында Социалистик Күш-
ажылынын Маадыры О. Ч. Лопсаңга аттыг шаңда дөшт

Даштанды агарты чугай-
лап каан, саман-биле бугурун
кылган улуг гаракты «Улуг-
Хал» совхозтун Хайыракан
салбырынын төвүндө көрүп
болур. Оңу аялгалга кичи-
генден бээр хой чылдар эр-
ген. Бир авес чүгө аялгалга
септен-септен, аялгалын эки-
септен болза, оңу дыка үр
үдө аялгалар болгай.

Тудугуң боду улуг делген,
чырын, трактор, машина тур-
гузынга дыка таарымчалык.
Ол бо кымын чүгө аялгалга
кырбээни? Салбырга эртен
чылдыг эгизинде 12 трактор,
4 автомашина аялгалдан тур-
ган болза, ам чүлө 4 тра-

ламыншынын халтын дүр-
гөн секундла 5—10, Кы-
зылга 7—12 метр чөдүр.
Агаарын температурасын
дагыт чөдөрлө 1—6 градус
чымыр, өскөргө 2 гра-
дус сооктаа 3 градус, Кы-
зылга 1—3 градус чымыр.

ТУРИСТИЛЕРНИН КИЧЭЭНГЕИНГЕ
№ 65 «Шыда» парламентин Тыва турган чөвүлө-
нчаралын март 20-де үгөн № 67 солунда парлаанын ба-
рымдаалаар.

ИНВАЛИДТЕРГЕ ДЫНАДЫГ
Красноярск протеа-ортопедия бүдүрүшө черинде ко-
миссия 1971 чылдын март 24-тен 27-ге чөдүр Кызылга
ажыдаары Тыва АССР-ин Социал хандырылга минис-
терствоу инвалидтерге дынады турар.
Социал хандырылга министерствоуңуң адреси: Кызыл
хоорай, Ленин кудумчуу, 15 дугаарың бичан.

РЕДАКЦИЯНЫН
АДРЕЗИ:
Тыва АССР-ин Министрлер Чөвүлелинин чанында Тыванын ном үндүрү черинде республика типографиясы (Кызыл, Шетинки-Бравченко кудумчуу 1), Т-604

мичинтиг хоккей маргылаан Чаданаа хоорайга болуп
эрген. Аңаа «Барыс» совхозтун, Сарыг-Септин, Кызыл-
дын илалык аялгалы техникумуңу болгаш совхозтун
спортчулары кичилер. Шынын демиселдин түнөөлө
бистин командасын түзүш, шаңалды алган.

Совхозтун болгаш районун чымын командада кичи-
ли турар Юрий Ооржак, Монгуш Шыдар, Монгуш Калдар-
оол ийишак биргиз азыраар хоккейжылары бар.
Олар элден каш чылдар дургулаа совхозтун, районун
спортчу алдарын камгалап, аялгаларга мергежилдик күзө-
диги-биле дамчыдып берип турар.

Машина чөмө, ыраак оларларда малчыларга хаантыг
походту парком секретары Т. Сарыгларын удуртулаан-
биле чоруткан. Оңу составына лектор, кичи амын, са-
дыктам чорган. Чугула херожеинде барынаар, ийишак
походтун кичилерин чүтөтпөт алган, чогуур херо-
желерин чөдүргө, дөдөгөй байдалынын, чурт иштинде
болушкунуң дутайында беселелерин кылган. Ийи хун
иштинде 130 километр хондугуңуң чери эрген.

Бистин спортчуларынын партиянын элечиги съездинде
күш-аңычын белектерин ужураар дөшт амы үдө
боттарынын хамаарышын чөдөрлөдө кымык аялгалдан
турарар.

М. ООРЖАК,
хоккей командасынын кичилерин.

Чөөн-Хемчик район

ССР-ин шайбалык хоккей
талаа-биле шилдик ко-
мандамы.
Солгай талаада оң та-
лаагы: 1-ГИ ОДУРТУДА:
тренер Анатолий Тарасов,
Валерий Харламов, Борис
Михайлов, Владимир Шадрин,
Виталий Давыдов, Виктор
Коновалов, Владислав Тре-
тьяк, Евгений Змиин, Алек-
сандр Мальцев, Владимир
Викторов, улуг тренер Арка-
дий Чернышев; 2-ГИ ОДУ-
РУДА: Владимир Лутченко,
Евгений Мшалаков, Виктор
Кузнецкий, Геннадий Цыган-
ков, Вячеслав Старшинов,
Александр Рагулин, Игорь
Ромашовский, Юрий Лякин,
Владимир Петров, Анатолий
Фирсов, Александр Марти-
нов.

Фото В. Уи Да-синики.

Мергелдейге булун УТТУНДУРГАН ГАРАЖ

ораны чөк болганы ол. Мех-
анизаторлар техниканы кыш-
ты кыштарды бажынаарын
чанынга тургузуп, эртен
ажыла үнөрдө ол салып ийи-
дер дөшт, иштат өртөдир
ужурга таварыш келген бо-
лаш ам-даа нылды.
Бир авес гараж анаа тур-
ган болза, салбырлар трактор-
лары, автомашиналары шу-
ту аялгалтанар турган.
Малчынар мал чөмөргө не-
геп чөдүр келерге, салбыр ар-

«ӨӨК», «ШИВИЛИГ», «САЯН» СОВХОЗТАРЖЕ

Күш-ажыл курлавырларынын албан чөдөрлө республика-
нын барынын талаа райондарында Би-Хем районун
«Өөк», «Саян» болгаш «Шивилиг» совхозтарыне 1971 чыл-
да кездэ чоңу сайгара көмүрү аялгалы организатп эгел-
ен. Организатп көмүрүлгени кичилерини эки тура күзө-
ленин база чурттап турган черинге ийишак аялгал-аңы-
н келергилер кичилер турганын барымдаалап көмүрү.
Ийнеке өг-бүлөлөргө күрүмүнү дөдир эгитпес дузалам-
чынын тыксыр болгаш оларын күрүмүнү күзөли-биле көмү-
рү.

Ол дузаламчылар мындыг: өг-бүлениң кол эзигне 20
рубль, а өскө ийишакын кичи бүрүзүне 10-10 рубль
түңгүр дөдир эгитпес дузаламчыны көмүр чөдөр чөмөгө
тыксыр бээр.

Көмүр келген черге чурттаар оран-башык белен болур бо-
лаш доктаан норма бугаар ногаа тарыш чөдөр, сизен
алыр шөлдү бээр. Ийи чыл иштинде башык халезин те-
лээрден хостар, норма бугаар олар чүлү база өскө-даа
коммунал хандырылгасы халас болур.

Кызыл, Шетинки-Бравченко кудумчуу, бажын № 3, ТЕЛЕФОНЫ: Редакторун 24-63, редакторун оракталарынын болгаш пропаган-
да кылдынын 35-24, харысалагы секретарынын 23-35, партия амырлар кылдынын 37-13, култура кылдынын 23-54, кездэ аял-
галы кылдынын 21-47, улугуру кылдынын 22-64, чааа база совет тургузуп кылдынын 41-27, информатия кылдынын 20-60, бугаарла-
ны 31-75, корректорларынын 27-41. Солун келбей барганда 32-75 телефонче долгаар.

Эмчи келди

Район төвүнүң Култура
бажыныга Эренин мур-
накы херожеинерин алдар-
жыткан байырлаа кезеңин
кыды-тулук чоруп турган.
Хондуг музаканың, уураңгы
мрларын аны сагыш-се-
киди чайгаар көдүрү, сору-
к кичилер келген.

Сенеге ийи кыс үнү кел-
ген ийишак, аас-кекени
мрлар бажынык. Зал ийи
мрмын-ла барган. Ол өдө
экишкен бир-ле кичи кы-
гырган.

— Норбу эмчи, бээр үн-
дөр.

Күүсөдүлгө бөдөк үн-
дөдүн дөдөз адыш ча-
кашкын динчиреп турда,
мурнуку олуттан бир анык
кижи турган, даштын-биле
үнө берген.

Эмчини телефонга келдир-
кен болган.

— Дүргөдөс болза хор-
жок. Мария Сухачева дээр
анык аялгалын кичи бо-
жаан соонда бергенде тур-
деп, дежурный сестра Майя
Өнермаа динчираткан.

Эмчеге Култура ба-
жынынын арам ырак эсес.
Каш-ла минута болгаш чөдө
берген. Район эмчелеринин
кол амын Роман Ижап-
ович Калдар-оол баштаан бе-
лүк эмчеге аялгалчылары
чүлү кымырын сүмөлөшкөн
турган.

— Доворун ханы херек.
Чүлө оң-биле лектор амы-
тын камгалап ап болур.
Кымын халыктын бөдү-
тү таарышар?—деп, Роман
Ижапович айттырган.

— Менден эгеленер. Мээд

МАРТ 24-ТЕ.

«НАБЫРАЛ»: «Адын» 9.45, 11.40, «Хоорай романын»
13.35, 15.30, 17.25, 19.20, 21.15 шактарда.
«ВОСТОК»: «Заставада кымыл даштар» 11.00, 13.15, «Тур-
агынын чымын» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Хостуг болуп төртүтүгүн» 11.30, 13.15, шак-
тарда, «Чүрөө туткан кымыл» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шак-
тарда.
«ИОНЕР»: Урулгарга кичилерин, 9.00, 12.15 шактарда.
«Эүн чаштыг чараш кме Варара» 10.30, 13.40, 18.00, 19.40,
21.20 шактарда. «Туттурбастарын чаа ужурааларын» 15.40
шакта.
«ЭНЕРГЕТИН»: Култура бажынынын: «Чемия дөдө үл-
жы» 12.00, 18.30, шактарда. «Гитаралыг бот-адыкыч»
20.30 шактарда.

СИЛЕРНИ ЧАЛАП ТУР.

Көмүр чөдөр черинге хууда бажын тууду алырын күзөп
туралар болза, совхоз дамчыштыр 3.5 муң рубльдин ууун
хуусаалык чызын ап болур.

Көмүрүн чөдөрлө каан өг-бүлөлөр көмүрүнүн мурнуна
артышылдыг мал-маганын болгаш эг-хөргөсүнүн сайгары,
аңылдап турган черинден санажып үнүп алган турар. Пас-
порт болгаш шөргү уңдундан үндүр бичимди алыр. 16 хар-
дан өрү назылыг ийишак паспортту болур умурул, шко-
лачыларга өдөрлөдүлгенин дугайында шыныгылаан кылдырып
алыр.

Бо талаа-биле Чөөн-Хемчик болгаш Барыын-Хемчик рай-
куусомнарынын күш-ажыл курлавырларынын төлөзөкчи-
леринге билириникин кичилер.

ТЫВА АССР-ИН МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИН КҮШ-
АЖЫЛ КУРЛАВЫРЛАРЫН АЖЫЛААР ТАЛАА-БЫЛЕ
ЭРГЕЛЕЛИ,

Редактор В. С. ШАРАВИН.

АК-КӨК ЭКРАНГА.

МАРТ 24-ТЕ
КЫЗЫЛДАН
20.00—Телемөдөлөр (орус дыла). 20.45—«Шообанчы-
гаш». Урулгарга программа 20.30—«Шунтуу билип азы-
сар мен». Кисловский. 20.40—«Халалыг камгалаан»
билигери кичи бурунгу. Дамчылаа. 20.55—«Кымыл
чонор-дашта портрет». Телесиль. 21.15—Телемөдөлөр (ты-
ва дыла). 21.25—Чаралдар, рекламалар.

МОСКВАДАН
21.30—«Соңу хондунин тоолдары». Муныныг теле-
фильм. 22.00—Сөөгү мөдөлөр. 22.05—«Сөөлөң сөөд
чөдүр. 1966 чыл». Документалдыг телефильм. 22.35—
Шайбалык хоккей-биле дөдөгөй чемпионоду. Швейи-
и. Финляндия. Ийи болгаш үнүң көзө. Швейцариядан да-
мчылаа. 00.15—«Уе». Информатистыг программа. 00.45—
«В. Липатов. «Егор Сузанин хуну». Телесиль. 02.00—
04.15—Шайбалык хоккей-биле дөдөгөй чемпионоду. СССР-
ЧССР. Швейцариядан дамчыдыла.

ПАССАЖИРЛЕРНИН КИЧЭЭ